

Małgorzata Dolata

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA JAKO CZYNNIK ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH

SOCIAL INFRASTRUCTURE AS A FACTOR OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF RURAL AREAS

Słowa kluczowe: infrastruktura społeczna, zrównoważony rozwój, obszary wiejskie

Key words: social infrastructure, sustainable development, rural areas

Abstrakt. Celem pracy było wskazanie na infrastrukturę społeczną jako na jeden z najistotniejszych, a jednocześnie niezbędnych i najbardziej efektywnych czynników zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. Na infrastrukturę społeczną składa się sieć powiązanych ze sobą urządzeń i instytucji (oświaty, kultury, ochrony zdrowia, turystyki, kultury fizycznej) realizujących określone potrzeby społeczne, które z reguły są zmienne w czasie i rosnące jakościowo i ilościowo w miarę postępującego rozwoju gospodarczego państwa i jego regionów. Pomiedzy infrastrukturą społeczną a rozwojem istnieje ścisły związek, gdyż wyposażenie infrastrukturalne determinuje tempo i poziom rozwoju, a rozwój gospodarczy warunkuje możliwości rozwoju infrastruktury. Funkcjonowanie elementów tworzących infrastrukturę społeczną umożliwia również realizację polityki społecznej w dziedzinie kształtowania warunków życia ludności oraz tworzenia ładu społecznego i przestrzennego.

Wstęp

Infrastruktura społeczna, obok infrastruktury gospodarczej i instytucjonalnej, odgrywa kluczową rolę w procesach zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. W sferze realnej gospodarki jest jednym z najistotniejszych wyznaczników determinujących poziom wykształcenia, zdrowotności czy kultury społeczeństwa. Uznawana jest za wyraz postępu społecznego i stanowi ważną część polityki społecznej państwa, które przez uregulowania prawne, instytucje i sposoby finansowania kojarzy zaspokajanie ważnych potrzeb społecznych, głównie o charakterze niematerialnym, z celami państwa, samorządów terytorialnych i organizacji pozarządowych [Łęcznar 2008].

W literaturze przedmiotu infrastruktura społeczna definiowana jest na wiele sposobów. Wielu badaczy utożsamia ją z kompleksem urządzeń użyteczności publicznej, niezbędnych przede wszystkim do bezpośredniego zaspokajania potrzeb społeczeństwa i umożliwiających właściwe warunki życia ludności. W skład tak szeroko pojętej infrastruktury społecznej określającej materialne warunki bytowe ludności wchodzić urządzenia i instytucje zaliczane do działów gospodarki narodowej sfery niematerialnej [Kupiec i in. 2004, Palonka 1992]. Natomiast inni definiują infrastrukturę społeczną szerzej, uznając, że nie jest ona ograniczona tylko do samych urządzeń, ale składa się także z instytucji i pracowników świadczących i wykonujących te usługi oraz rozwiązań organizacyjnych i obowiązujących uregulowań prawnych. Można stwierdzić, że infrastruktura społeczna jest zorganizowaną przez państwo lub inne podmioty polityki społecznej materialną podstawą zaspokojenia potrzeb w zakresie [Dolata, Łuczka-Bakuła 2005]:

- oświaty i wychowania oraz nauki,
- kultury,
- ochrony zdrowia i pomocy społecznej,
- rekreacji i kultury fizycznej.

Celem pracy było ukazanie znaczenia infrastruktury społecznej w procesie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, który jest nowym paradygmatem rozwoju społeczno-gospodarczego i kierunkiem w którym powinny podążać nie tylko społeczności i gospodarki na szczeblu kraju, ale również na szczeblu lokalnym.

Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich

Definicja zrównoważonego rozwoju zawarta w raporcie komisji ONZ ds. środowiska i rozwoju (tzw. raport G.H. Brundtland) z 1987 roku określa go jako rozwój, w którym potrzeby obecnego pokolenia mogą być zaspokojone bez zmniejszania szans na ich zaspokojenie przyszłych pokoleń [Brundtland 1987]. W literaturze przedmiotu, a także w ustawodawstwie polskim zrównoważony rozwój jest synonimem ekorozwoju. Zrównoważoność rozwoju jest wyjaśniana przez cechy trwałości i samopodtrzymywanie się, a rozumiana jest integralnie, tzn. w sensie ekologicznym, socjalnym, kulturalnym i ekonomicznym [Borys 1999].

Problematyce zrównoważonego rozwoju wiele miejsca poświęca się w podstawowych traktatach i strategiach Unii Europejskiej (UE), m.in. traktat z Maastricht, traktat z Amsterdamu, strategia lizbońska. Już w 2001 roku została przyjęta przez Radę Europy strategia zrównoważonego rozwoju UE, a w 2006 roku jej nowa wersja. Cele postawione w nowej strategii odnoszą się do polityki gospodarczej, społecznej i ekologicznej i dotyczą [Janoś-Kresło 2012]:

- zmian klimatycznych i czystej energii,
- zrównoważonego transportu,
- zrównoważonej konsumpcji i produkcji,
- ochrony środowiska i zarządzania zasobami naturalnymi,
- zdrowia publicznego,
- integracji społecznej, problemów demograficznych i migracji,
- ubóstwa na świecie i światowych problemów zrównoważonego rozwoju

W kontekście rozwoju obszarów wiejskich zagadnienie zrównoważonego rozwoju jest jedną z wielu koncepcji będących obecnie przedmiotem wielu badań, rozważań teoretycznych i działań praktycznych. Jest ona bardzo obiecująca, wychodzi naprzeciw zagrożeniom środowiskowym i obawom społeczeństw, zwłaszcza państw wysoko rozwiniętych. Wiele faktów wskazuje również na to, że jest i będzie to koncepcja silnie wpływająca na politykę i gospodarkę w dłuższej perspektywie czasowej [Klepacki 2000].

Koncepcja zrównoważonego rozwoju w odniesieniu do obszarów wiejskich polega na harmonizowaniu celów społecznych, ekonomicznych i ekologicznych. Składają się więc na nią nie tylko zadania produkcyjne wsi, czyli wytwarzanie żywności w ilości gwarantującej bezpieczeństwo żywnościowe kraju, ale także zapewnienie godziwego poziomu życia ludności wiejskiej przy równoczesnym zachowaniu równowagi agrosystemów [Kukuła, Fotyma 1997].

W literaturze przedmiotu odnoszącej się do zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich funkcjonują dwa nurty. Pierwszy z nich podkreśla rolę rozwoju ekonomicznego i społecznego. Drugi równie silny, tzw. nurt ekologiczny, skupia przedstawicieli traktujących politykę ekologiczną jako co najmniej równoważną wobec polityki gospodarczej i społecznej. Dokonując ich oceny, można uporządkować je na podstawie analizy ich założeń oraz przewidywanych w nich sposobów realizacji celu, którym jest poprawa warunków życia ludności wiejskiej. Rezultatem takiej analizy jest uszeregowanie tych sposobów ze względu na prawdopodobieństwo ich skuteczności. Zakłada się, że przy porównaniu najlepszych sposobów realizacji koncepcji rozwoju z tym, czego można oczekiwać od koncepcji rozwoju zrównoważonego, mogą wystąpić trzy sytuacje [Zabłocki 2002]:

- w istniejących koncepcjach rozwoju obszarów wiejskich są takie, które poprawią warunki życia ludności wiejskiej skuteczniej niż zrównoważony rozwój,
- poprawa warunków życia ludności wiejskiej zostanie najskuteczniej osiągnięta, gdy określoną koncepcję rozwoju obszarów wiejskich zastosuje się razem z koncepcją zrównoważonego rozwoju,
- warunki życia ludności wiejskiej najskuteczniej poprawi zrównoważony rozwój.

Infrastruktura społeczna jako warunek konieczny rozwoju zrównoważonego

Na obecnym etapie rozwoju cywilizacyjnego infrastruktura społeczna jest niewątpliwie jednym z podstawowych czynników bezpośrednio i pośrednio determinujących tempo i poziom rozwoju obszarów wiejskich oraz warunki życia mieszkańców wsi. Znaczenie infrastruktury wynika przede

wszystkim z jej roli stymulatora rozwoju innych systemów, a przez to i ze znacznego wpływu na rozwój gospodarczy, społeczny i przestrzenny obszarów w nią wyposażonych. Infrastruktura społeczna w koncepcji zrównoważonego rozwoju zajmuje jedno z kluczowych miejsc wśród znaczących cech wskazujących na to, że [Chmielak 2001]:

- proces rozwoju dokonuje się na bazie spójnej, kompletnej i dojrzałej infrastruktury, ściśle związanej z wykorzystaniem kapitału naturalnego, rzeczowego i ludzkiego oraz kapitału społecznego i politycznego;
- zrównoważenie oznacza uwzględnienie w równym stopniu oczekiwań poszczególnych grup interesów, celów krótkookresowych i długookresowych;
- rozwój zrównoważony może przekształcać się z koncepcji teoretycznej w realizowaną strategię przemian, pod warunkiem ukształtowania tej koncepcji jako procesu tworzenia spójnej zintegrowanej infrastruktury instytucjonalnej;
- kryterium weryfikacji i oceny realizacji rozwoju zrównoważonego może być efektywny i sprawiedliwy sposób podziału rezultatów rozwoju między poszczególne grupy interesu.

Infrastrukturę rozumianą jako jedną z najważniejszych determinant zrównoważonego rozwoju można traktować jako podsystem systemu społecznego, którego zadaniem jest zapewnienie podstawowych warunków rozwoju pozostałych podsystemów oraz systemu jako całości. W przypadku infrastruktury społecznej polega to przede wszystkim na kształtowaniu cech człowieka jako najważniejszego składnika sił wytwórczych [Ratajczak 1999].

Szczególnie ważną rolę w procesie tworzenia efektów infrastruktury społecznej ma do odegrania administracja wszystkich szczebli samorządu terytorialnego. Efektami tymi powinny być przede wszystkim:

- wzrost poziomu życia mieszkańców;
- podniesienie atrakcyjności danego obszaru;
- podniesienie konkurencyjności danego terenu;
- zwiększenie możliwości inwestycyjnych podmiotów gospodarczych;
- wyrównanie szans rozwojowych pomiędzy obszarami wiejskimi a miastem,
- wyrównanie szans rozwojowych pomiędzy regionami oraz wewnątrz regionów.

Znaczenie infrastruktury społecznej w procesach zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich dostrzegane jest nie tylko w literaturze przedmiotu, ale także w dokumentach tworzonych zarówno na szczeblu lokalnym, jak i na szczeblu państwa (strategie rozwoju, wieloletnie plany inwestycyjne, programy rozwoju, budżety zadaniowe). Podczas prowadzonych analiz dotyczących działań w obszarze infrastruktury społecznej jako czynnika rozwoju wykorzystywane są w nich następujące kryteria ewaluacyjne [*Ocena wpływu...* 2009]:

- skuteczność – pozwala ocenić, do jakiego stopnia cele inwestycji w zakresie infrastruktury społecznej zdefiniowane na etapie programowania produktu i rezultatu zostały lub zostaną osiągnięte, oraz pozwala na odniesienie osiągniętych efektów interwencji do zmian w jakości i dostępności oferowanych usług publicznych o podstawowym charakterze,
- użyteczność – pozwala ocenić, czy projekty wybierane do realizacji są zgodne z rzeczywistymi potrzebami społeczno-gospodarczymi,
- efektywność – pozwala ocenić poziom wydajności ekonomicznej projektów, czyli stosunek poniesionych nakładów (finansowych) do osiągniętych efektów (produktów i ewentualnych rezultatów),
- przewidywana trwałość – pozwala ocenić, na ile można się spodziewać, że pozytywne zmiany wywołane oddziaływaniem inwestycji będą się utrzymywały również po jej zakończeniu, w tym kontekście powinno nastąpić oszacowanie kosztów utrzymania inwestycji i odpowiedź na pytanie, czy nie będą one stanowiły nadmiernych obciążeń finansowych dla budżetów beneficjentów.

Infrastruktura społeczna spełnia swoje funkcje nie tylko wobec konkretnych osób, ale również względem przestrzeni społeczno-gospodarczej, w której występuje. Jest czynnikiem dynamizującym, który obejmuje jej sferę ukierunkowaną na rozwój gospodarczy określonego terenu, przy

czym wpływ ten ma charakter zarówno bezpośredni, jak i pośredni. Należy jednak zauważyć, że między rozwojem gospodarczym w wymiarze ściśle ekonomicznym a rozwojem infrastruktury społecznej istnieje wyraźne sprzężenie zwrotne. Rozwój gospodarczy warunkuje możliwość rozwoju infrastruktury, ale również uzyskanie wyższego poziomu rozwoju w dużej mierze zależy od urządzeń i zasad funkcjonowania infrastruktury społecznej. Nieodpowiednie funkcjonowanie poszczególnych elementów infrastruktury może wyraźnie powstrzymać ekspansję i tworzyć bariery rozwojowe o różnym natężeniu [Grabska 2001].

Podsumowanie

Podsumowując rozważania dotyczące infrastrukturalnych uwarunkowań zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, należy stwierdzić, że infrastruktura społeczna:

- należy do grupy głównych czynników kształtujących możliwości zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, zarówno na płaszczyźnie ekonomicznej, społecznej, jak i ekologicznej,
- wywiera istotny wpływ na procesy rozwojowe zachodzące na obszarach wiejskich przez tworzenie warunków dla poprawy jakości kapitału ludzkiego,
- wpływa nie tylko na poziom i jakość życia, ale także na atrakcyjność danego terenu dla potencjalnych mieszkańców, przedsiębiorstw i inwestorów,
- jest warunkiem koniecznym zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, jednak nie jest warunkiem wystarczającym dla wywołania istotnych i trwałych zmian w tym rozwoju,
- sprzyja i kształtuje rozwój obszarów wiejskich, jednak skuteczność wpływu wyposażenia infrastrukturalnego na poziom rozwoju zależy w dużej mierze od zsynchronizowania planowania i rozbudowy infrastruktury społecznej ze stanem i strukturą zagospodarowania danego obszaru,
- samodzielnie i w połączeniu z innymi czynnikami jest ważnym elementem postępu cywilizacyjnego na obszarach wiejskich.

Literatura

- Borys T. 1999: *Ekorozwój jako zbiór cech*, [w:] T. Borys (red.), *Wskaźniki ekorozwoju*, Wyd. Ekonomia i Środowisko, Białystok, 69-70.
- Brundtland G. 1987: *Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development*, Oxford University Press, Oxford, 7.
- Chmielak A. 2001: *Wybrane problemy kształtowania infrastruktury rozwoju zrównoważonego*, Wyd. Politechniki Białostockiej, Białystok, 8-9.
- Dolata M., Łuczka-Bakuła W. 2005: *Stan i kierunki rozwoju infrastruktury gospodarczej obszarów wiejskich Wielkopolski*, Wyd. Akademii Rolniczej im. Augusta Cieszkowskiego w Poznaniu, Poznań, 10.
- Grabska A. 2001: *Infrastruktura jako czynnik konkurencyjności*, [w:] A. Chmielaki (red.), *Wybrane problemy kształtowania infrastruktury rozwoju zrównoważonego*, Wyd. Politechniki Białostockiej, Białystok, 58.
- Janoś-Kresło M. 2012: *Infrastruktura społeczna jako element zrównoważonego rozwoju*, Analizy i Opracowania, nr 1, Wyd. Naukowe Instytutu Technologii Eksploatacji, 12.
- Kukuła S., Fotyma M. 1997: *Podstawy naukowe dla efektywnego rozwoju rolnictwa w Polsce*, [w:] *Zrównoważony rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich*, Falenty, 33.
- Klepaczki B. 2000: *Zrównoważony rozwój terenów wiejskich – wybrane aspekty teoretyczne*, Roczn. Nauk. SERiA, t. 2, z. 1, 9.
- Kupiec L., Gołębiewska A., Wyszowska D. 2004: *Gospodarka przestrzenna, Infrastruktura społeczna. Tom VI*, Wyd. Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok, 18.
- Łęcznar M. 2008: *Taksonomiczna analiza regionalnego zróżnicowania infrastruktury społecznej w Polsce*, [w:] M. G. Woźniak (red.), *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy w kontekście spójności społeczno-ekonomicznej*, Uniwersytet Rzeszowski, z. 11, Rzeszów, 113.
- Ocena wpływu wsparcia z funduszy strukturalnych w zakresie modernizacji i rozbudowy infrastruktury społecznej na realizację celów rozwojowych regionów*. 2009: Raport końcowy z badania przeprowadzonego na zlecenie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego przez firmę PAG Uniconsult w okresie od listopada 2008 r. do kwietnia 2009 r., Warszawa, 10.

- Palonka K.M. 1992: *Stan i zróżnicowanie przestrzenne infrastruktury społecznej na wsi*, Polska Akademia Nauk – Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa, Warszawa, 5.
- Ratajczak M. 1999: *Infrastruktura w gospodarce rynkowej*, Wyd. Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań, 17.
- Zabłocki G. 2002: *Rozwój zrównoważony – idee, efekty, kontrowersje*, Toruń, 121-122.

Summary

Social infrastructure consists of a network of interconnected devices and institutions: education, culture, health care, tourism, physical culture, et al. They are performing specific social needs that usually are variable in time and they are growing qualitatively and quantitatively in the progressive economic development of state and its regions. Between social infrastructure and economic development are closely relationship, because infrastructure equipment determines the rate and level of development, and economic development determines the possibilities of the development of infrastructure. The functioning of the elements making up the social infrastructure also allows for the implementation of social policy in the field of formation of the living conditions and the creation of social and special order.

Adres do korespondencji
dr Małgorzata Dolata
Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu
Katedra Ekonomii
ul. Wojska Polskiego 28
60-637 Poznań
tel. (61) 848 71 33
e-mail: dolata@up.poznan.pl